

Світлана Соколова

**Опрацювання дієслів і прикметників та їхніх похідних в «Російсько-українському словнику міжмовних семантичних асиметризмів»
(матеріали для словника)**

Мета укладання російсько-українського словника міжмовних семантичних асиметризмів – якомога повніше представити багатозначні лексичні одиниці, семантична структура яких (кількість і склад лексико-семантичних варіантів) неоднакова в цих мовах, це явище називаємо міжмовною семантичною асиметрією. Нерідко мовець, добре обізнаний в одній мові, поширює своє знання про багатозначність одиниць цієї мови на іншу і помилково вживає в другій мові відповідник до одного зі значень багатозначної лексеми як еквівалент до всіх значень. Пропонований словник унаочнює співвіднесення кожного значення (а в окремих випадках і валентно зумовленого конкретного вживання) лексеми вихідної мови з перекладом цільовою мовою. Такий підхід зумовлює певну специфіку опрацювання похідних від багатозначних лексем, які можуть «успадковувати» багатозначність твірних, а також розвивати власну. Це стосується насамперед віддієслівних та відприкметникових утворень – віддієслівних і відприкметникових іменників та російських дієприкметників, що можуть переходити в прикметники й іменники і відповідно бути перекладені українською мовою в різний спосіб.

В одномовному словнику віддієслівні і відприкметникові іменники з процесною і ознаковою семантикою зазвичай потлумачено в одній позиції, тобто як один ЛСВ, об'єднаний спільним категорійним значенням (процесності або ознаковості відповідно). Насправді ж у цій позиції може бути об'єднано стільки ЛСВ, до скількох ЛСВ дієслова подано посилання. Наприклад, іменник *завершення СУМ* тлумачить як «дія за значенням *завершити*» (дієслово має 3 значення), іменник *поширення* – як «дія за значенням *поширити* і *поширитися*», з них перше дієслово має 6, а друге 5 значень. Для одномовного словника такий підхід цілком виправданий за умови, що ілюстративний матеріал словникової статті похідного репрезентує різні значення дієслова-мотиватора. Насправді нерідко частина потенційних ЛСВ залишається без ілюстрацій. Якщо віддієслівний іменник з процесним значенням співвідносний не з усіма значеннями дієслова, словник теж на це зазвичай указує. Пор.: *посилання* – 1. Дія за значенням *посилати* 1, 2 і *посилатися* 1 (СУМ, т. 7, с. 320). Оскільки різні значення дієслова однієї мови можуть перекладатися різними дієсловами іншої, то в другій мові вони мотивують і різні віддієслівні іменники. У перекладному словнику такі похідні одиниці мають бути відображені окремо

– в різних блоках («значеннях») словникової статті. Те саме стосується й відприкметникових іменників. Далі подано словникові статті дієслів *ввести / вводить, протічь / протекать* і відповідно іменників *введение, протекание*, прикметника *крепкий* та іменника *крепость*.

Тлумачні словники російської мови зазвичай не виокремлюють дієприкметники як реєстрові слова, а приклади з ними подають на відповідні значення дієслова. Винятком є лише субстантивовані дієприкметники (на зразок *заведуючий*) або ад'єктивовані (*отбеливающее средство*), іноді як частина складних прикметників (*дымообразующее вещество*). Оскільки українській мові утворення в формі активного дієприкметника невластиві, такі випадки потребують індивідуального перекладу. Для прикладу подаємо словникову статтю дієприкметника *протекающий*.

ВВЕСТИ́, СВ / ВВОДИ́ТЬ, НСВ.

1. 'Ведя, привести куда-л., дать возможность войти'. Ввести подсудимого в зал засідань. Ввести войска в зону конфлікту. ВВЕСТИ́ (УВЕСТИ́), ЗАВЕСТИ́, СВ / ВВО́ДИТИ (УВО́ДИТИ), ЗАВО́ДИТИ, НСВ. Подумав тоді хлопець: «Такий наш тато був слабкий; ми б до хати ввели, якби раніш побачили» (Василь Барка); Хтось уже навіть похмуро пожартував – *чи не вивести миротворців з Іраку і **ввести** їх сюди?* (Ліна Костенко); *В Києві мені сказали, що Брежнєв **увів** танки в Прагу, що все наше Політбюро сидить на кордоні з керівниками соцкраїн, розпинають Дубчека, приструнюють Чаушеску* (Павло Загребельний); *Господиня **вводить** молодого поета* (Павло Загребельний); *Вимагаємо ж для себе й народу свого небагато: скасувати ординацію нелюдську тридцять восьмого року, повернути давні вольності наші і вивести війська королівські з України й ніколи не **вводити** їх, бо впораємося на своїй землі самі* (Павло Загребельний); *Після вели молоду до комори, вдягали «тура», **уводили** до хати, дурили молодого* (Улас Самчук); *чоловік Квоччиної сестри саме порався коло хліва, а вгледівши Вовкулаку, кинув вила, **завів** його в хату, де аж кишило дітвори, яка, побачивши страшного дядька, відразу сипнула до маминої спідниці* (Василь Шкляр).

2. 'Управляя чем-л., направитъ внутрь, в пределы чего-л'. Ввести машину в гараж. Ввести судно в док. Ввести лошадь в стойло. ВВЕСТИ́ (УВЕСТИ́), ЗАВЕСТИ́, СВ, / ВВО́ДИТИ (УВО́ДИТИ), ЗАВО́ДИТИ, НСВ. А після щасливого плавання зустрінуть його пострілами гармат, радісними вигуками і урочисто введуть у порт, де він спочиватиме до нового плавання (Оксана Іваненко); *Вода озера неспокійно погойдувалась, тому я **завів** човна до гаражу і підвісив на ланцюгах* (Улас Самчук); *І несподівано з'ясовується, що це старий **заводить** судно в порт, а виряджений лоцман – усього лише перекладач ("Дзеркало тижня")*.

3. Мед. 'Вставить, вколоть, воткнуть внутрь чего-л. с лечебной или диагностической целью'. Ввести глюкозу в вену. Ввести зонд в желудок. Ввести иглу в мягкие ткани. Ввести скальпель в полость. ВВЕСТИ (УВЕСТИ), СВ / ВВОДИТИ (УВОДИТИ), НСВ. – Для чистоти експерименту я повинна була ввести тобі деякі речовини (Юрій Андрухович); І не розв'яжуйте *руки, доки вам не введуть ліки* (Володимир Малик); *Доводилося навіть вводити в мозок електроди, щоб «випалити», так би мовити, шкідливу програму, усунути алгоритм недуги* (Олесь Бердник); *Наша наука ще не має способів вводити сонячну енергію в чистій формі просто до людського організму як годувальний матеріал* (Володимир Винниченко).

4. 'Поместить информацию в компьютер'. Ввести текст в компьютер. Ввести статистические данные. Ввести вручну, сканером. ВВЕСТИ (УВЕСТИ), СВ, / ВВОДИТИ (УВОДИТИ), НСВ. Вона викотила з «диліжанса» бувалу в бувальцях похідну кухню і ввела в неї програму комплексного сніданку – на складання оригінальної програми із чимось новеньким просто *не залишалось часу* (Віталій Забірко); *Але тут-таки на екран вплив напис: «Ввести пароль»* (Наталія Тисовська); *Найперше вона розморозила “землерійку”, ввела до неї програму і відправила по сліду “черв'яка”* (Віталій Забірко); *Вся наша група, в тому числі й доктор Боголо, має намір вводити до евристичної програми ЕОМ лише інформацію, перевірену багатократно* (Олесь Бердник).

5. 'Добавить куда-л. в качестве члена или составной части чего-л.' Ввести в свою семью. Ввести в президиум. Ввести в фильм документальные кадры. Ввести в повесть новое действующее лицо. Ввести актёра в спектакль (театр.: 'поставить на роль в уже готовом спектакле'). ВВЕСТИ (УВЕСТИ), СВ / ВВОДИТИ (УВОДИТИ), НСВ. Він помилився, бо Кранке ввів його до складу групи, яка проводжала – агентів (Ростислав Самбук); Наркомздравові тільки слід упорядкувати цю справу, видати всі «медичні» молитви і пасічанську бабу Палажку (лікувала мене «од зубей») ввести до себе в колегію. (Остап Вишня); [Люцій:] Руфіне! Одважся і ходім садок садити! Як хочеш, я введу тебе в громаду. Ходім! (Леся Українка – СУМ); Я порадив би грім і блискавку.. ввести в комедію не на самому кінці, а трохи раніше, щоб більше звернути на неї увагу глядача (Михайло Коцюбинський – СУМ); А коли в 1959-му її вводять на роль Ніли Снежко в популярній у ті роки п'єсі Афанасія Салинського «Барабанщиця», глядачі неодмінно запитують біля віконечка каси: «Хто грає?» ("Дзеркало тижня").

6. 'Помочь освоиться с чем-л., ознакомить'. Ввести ребёнка в мир творчества. Ввести в курс дела. Ввести в суть вопроса. Ввести в обстановку (разг.: 'помочь разобраться в обстановке'). ВВЕСТИ (УВЕСТИ), СВ, / ВВОДИТИ (УВОДИТИ), НСВ. Вони мене *введуть у курс справи* (Віктор Савченко); – *Віддячиши хорощим виконанням своїх обов'язків, – відповів Генріх, – а зараз знайди мого колишнього денщика Фріца Зеллера, він тобі*

все покаже і, взагалі, **введе** в курс справ (Юрій Дольд-Михайлик); Науку ці люди уявляють спорудою у вигляді куба, в якого одної грані бракує, і тому в нього легко входити і **вводити** бажаних (Павло Загребельний); І тут же зараз тітка Лепестина, показуючи на розв'язаний мішок пашині, почала **уводити** Нерадька у суть самої справи (Тодось Осьмачка).

◆ **Ввести / вводить в должность.** 'Назначить'. **ПРИЗНАЧИТИ НА ПОСАДУ**, СВ / **ПРИЗНАЧАТИ НА ПОСАДУ**, НСВ. *Прошу призначити мене на цю посаду, зобов'язуюсь з честю виконати Вашу довіру («Дзеркало Тижня»); Публіцистика); Політична влада втратить інтерес до голів судів, заступників голів судів і не намагатиметься необґрунтовано розширювати їхні повноваження, якщо їх призначатимуть на адміністративну посаду самі судді відповідного суду ("Дзеркало тижня").*

7. 'Сделать действующим, работающим, общепринятым'. *Ввести сыворотку в употребление. Ввести лекарство в обиход. Ввести в бой танковые войска. Ввести мяч в игру (спорт.: 'вбросить'). Ввести во владение, наследство ('утвердить в правах владения, наследства, закрепив это юридическим актом'). ВВЕСТИ (УВЕСТИ), СВ, / ВВОДИТИ (УВОДИТИ), НСВ. Я вже його **ввела** в хрест: тричі облила свяченою водою (Іван Нечуй-Левицький); До шкільної програми **вводять** обов'язковий курс квітникарства (Тарас Прохасько); Триста різних сортів було в нього в колекції і з-поміж них – «чорна брила», дуже рідкісний сорт, що його тільки **вводили** та все з ним ховались, оберігали ... (Олесь Гончар); Багато мам уважали дуже важливим **уводити** цей новий атрибут дівочого гардеробу, щойно в доньки з'являлися перші, ледь помітні округлості (Наталка Сняданко).*

◆ **Ввести / вводит в строй (в эксплуатацию).** 'Официально признать готовым к использованию'. *Ввести в строй электростанцию. Ввести объект в эксплуатацию. ВВЕСТИ (УВЕСТИ), В ДІЮ, ПУСТИТИ В ХІД, ЗАПУСТИТИ, СВ / ВВОДИТИ (УВОДИТИ), ПУСКАТИ, ЗАПУСКАТИ, НСВ. в березні [керівництво] прийняло рішення продовжити будівельно-монтажні роботи та **ввести** об'єкт в експлуатацію до кінця 2015 р. ("Дзеркало тижня"); Щоб запустити комплекс, потрібні були величезні, незбагненні на ті часи гроші – 10 млн. ("Дзеркало тижня"); Представники Мінагрополітики, віддаючи належне дрібним господарствам, стверджували, що для вирішення проблеми важливо будувати та **вводити** в експлуатацію великі тваринницькі комплекси ("Дзеркало тижня"); Осіннього вечора зібралась комуна **пускати** млин (Микола Куліш); – **Пустили** паровики на роботу (Григорій Квітка-Основ'яненко); Андрій не покидав надії, що ось-ось.. наїдуть пани, усе полагождать і **пустять** фабрику (Михайло Коцюбинський).*

7а. 'Сделать актуальными какие-л. правила'. *Ввести чрезвычайное положение. Ввести летнее расписание поездов. Ввести новую конститу-*

цію. Ввести пошлини на ввоз товарів. Ввести свої порядки. Ввести новые методы. ВВЕСТІ́ (УВЕСТІ́), ЗАПРОВА́ДИТИ, СВ / ВВÓДИТИ (УВÓДИТИ), ЗАПРОВА́ДЖУВАТИ, НСВ. Коли б я керував державою чи там хоч міністерством якимсь, то я, може, ввів би якісь навіть пільги для продовжувачів династичних професій, щоб заохотити молодь (Павло Загребельний); – *Чи не вважаєте, що можуть запровадити військовий стан?* (Юрій Андрухович); *Крім зазначених заходів необхідно оновити застарілі системи безпеки та запровадити сучасні стандарти для умов праці шахтарів* («Українська правда»); *Українські підприємства Українські підприємства запроваджують особливий графік для робітників, щоб ті не перегрівались цього літа під палючим сонцем* («Місто» – газета, Вінниця); *під впливом англійського та французького імперіялізму самодержавний уряд запроваджував свої військові дії, роблячи колосальну кількість людських жертв та все більше влазячи в невиплатні військові борги своїм спільникам* («Літопис революції: 1920–1929»).

◆ Ввести / вводить в силу. ‘Сделать активным, функционирующим’. Ввести в силу закон. ЗАПРОВА́ДИТИ, НАДА́ТИ ЧІ́ННОСТІ́, СВ / ЗАПРОВА́ДЖУВАТИ, НАДАВА́ТИ ЧІ́ННОСТІ́, НСВ. Е, ні, стривайте, зайду, бо тут живе хлібороб-інтелігент, що то нахвалявся запровадити на селі нові порядки ... (Михайло Коцюбинський); *У зв'язку з цим доцільно доопрацювати й надати чинності розробленому в 2012 році Держінформнаукою України проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції формування Технологічних платформ в Україні»* («Віче»); *І справа не лише в тому, що режими, подібні до карантину, необхідно запроваджувати законом, оскільки останній є виявом делегованого консенсусу в парламенті* (Законодавство України з 2000 року).

◆ Ввести / вводить в обіг. ‘Начать использовать как платежное средство’. Ввести в обращение нову монету. ВВЕСТІ́ (УВЕСТІ́), ПУСТІ́ТИ ВПРОВАДИТИ, ЗАПРОВАДИТИ, ЗАПУСТИТИ В О́БІГ, СВ / ВВÓДИТИ (УВÓДИТИ), ПУСКА́ТИ, ВПРОВАДЖУВАТИ, ЗАПРОВАДЖУВАТИ, ЗАПУСКАТИ В О́БІГ, НСВ. Тому ми ввели в обіг свою монету: гудзики, і прекрасно обходились нею. (Анатолій Дімаров); *До пам'ятної дати облаштовано вагон-музей, випущено ювілейні жетони, а "Укрпошта" ввела в обіг блок марок "Київський метрополітен"* («Хрещатик»); *За реставрацію копії Чорнота, кажуть, узяв "неймовірні" гроші, та наступного дня Вітос пустив в обіг нову польську валюту (один злотий коштував майже два мільйони марок)* (Роман Андріяшик); *Було впроваджено в обіг єдину нову національну валюту ("Дзеркало тижня")*; *Із 1995 року НБУ запровадив в обіг близько 350 найменувань (понад 420 видів) пам'ятних і ювілейних монет України ("Дзеркало тижня")*; *Запущені в обіг*

ці величезні лавини пустих грошей руйнували підвалини процесів у виробництві, й особливо у сфері обігу на цій своєрідній грошовій кухні («Віче»); В результаті переговорів уряду Малайї та Нідерландської Ост-Індії погодилися не **вводити в обіг** наявні запаси олова до того часу, поки не буде відновлено обсяги його використання, а ціни не досягнуть бажаного рівня («Віче»); І це зрозуміло, тому що грошей завжди не вистачає, і найлегше призначити винним того, хто **випускає їх в обіг** («Дзеркало тижня»).

8. 'Поставить в какое-л. положение, привести в какое-л. состояние (обычно неприятное)'. **Ввести в обман. Ввести в расход. Ввести заблуждение. Ввести в рамки, Ввести русло, в границы чего-л.** (придать организованный характер). **ВВЕСТІ́ (УВЕСТІ́), СВ / ВВО́ДИТИ (УВО́ДИТИ), НСВ.** Дуб, на якому сиділа Соня, ріс на краю великої галявини, посеред якої палало вогнище (ось що то блищало і **ввело** її в оману! (Олександр Дерманський); Не вскоч у халепу й не **введи в неї** нікого (Юрій Мушкетик); А потім українська частина запрошених верещала "гірко", чим **уводили в протрацію** британців – вони ніяк збагнути не могли, чого це нам всім раптом стало гірко (Лариса Денисенко).

◆ **Ввести / вводить в искушение, соблазн.** 'Привлечь или склонить в чему-л., поощрить'. **СПОКУСІ́ТИ, СВ / СПОКУША́ТИ, НСВ.** Довгоногі діви з на помадженими губами <...> намагаються будь-що своїми сліпучими усмішками **спокусити** подорожніх, грайливими позами завабити байдужно пролітаючих мимо них новітніх, захищених куленепробивним склом одіссеїв (Олесь Гончар); Навіщо ти мене **спокушаєш** своїми дарунками? (Володимир Винниченко).

◆ **разг. Ввести / вводить в краску.** 'Заставить смутиться, покраснеть'. **ЗАСМУТІ́ТИ, ЗМУ́СИТИ (ПРИМУСИТИ) (ПО)ЧЕРВОНІ́ТИ, СВ / ЗАСМУЧУВАТИ, ЗМУ́ШУВАТИ (ПРИМУШУВАТИ) (ПО)ЧЕРВОНІ́ТИ, НСВ.** звертання дівчини на "ти" раптом **примусило** його **почервоніти** (Ростислав Самбук); Вона подумки посміялася з себе, а на губах її розцвіла специфічна посмішка, яка **примусила** Філіпа замовкнути на півслові і **почервоніти** (Марина Гримич); А ще ніжний дотик його губ, який **змусив** Настю **почервоніти**, здригнутися і ... (Світлана Талан); Саме панчіх, а не отих вульгарних безрозмірних колготок, що від швидкої ходи збиралися на колінах гармошкою, **змушуючи** щораз **червоніти** у найбільш недоречну мить (Марія Матіос).

ВВЕДѐНИЕ, сущ., с.р.

1. Действие по знач. глагола ввести – вводит 1-7. **Введение** вакцины. кого **Введение** -л. в курс событий. **УВѐДЕННЯ, ВВѐДЕННЯ**, с.р. Кому вже тепер упам'ятку **введення** радянських військ у Чехословаччину 34 роки тому? (Ліна Костенко); На жаль, я не можу зараз порівняти

теперішній фізичний стан тварин з тим, яким він був у перші місяці після **введення** препарату зокрема для кожної миші, бо номери незмивної фарби на їхніх стінках зникли, мабуть, у період линьки (Віктор Савченко); Вони користувалися старою випробуваною методикою **введення** необхідних генних кусочків у спадковий апарат клітини з допомогою вірусів, оброблених складною сумішшю нуклеїнових кислот і ферментів (Володимир Заєць); Дві години перед цим кум із кумою – хрещений батько з хрещеною матір'ю – принесли його з церкви, поклали на простелене крижмо біля порога на долівці й по черзі переступили через нього до хати – за місцевим ритуалом **уведення** людини в світ (Іван Багрянний); Погляд упав на клавіші **уведення** інформації, і Микола очам своїм не повірив (Володимир Заєць).

♦ **Введение Богородицы во храм.** В православной церкви: один из двенадцатых праздников, отмечаемый 21 ноября, посвящён торжественному вступлению Девы Марии в Иерусалимский храм, куда она была отдана родителями на воспитание **ВВЕДЕННЯ**, с.р. *А забрали мене в одинадцятому місяці, шостого числа, після Введення на третій день* (Володимир Дрозд).

2. Действие по знач. сочетания **ввести – вводити в должность. ПРИЗНАЧЕННЯ** (с.р.) **НА ПОСАДУ**, *Вважав, певно, що призначення на посаду начальника цеху вже лежить у нього в кишені, тому метався і чимдуж виказував енергійність* (Павло Загребельний).

3. Действие по знач. сочетания **ввести – вводити в строй (в эксплуатацию). ВВЕДЕННЯ (УВЕДЕННЯ)** (с.р.) **В ДІЮ, ЗАПУСК, ПУСК**, м.р. *Після урочистого введення апарата в дію на мітингу товариш Дяченко заходився по системі інтербачення занадто підкреслювати видатний особистий внесок свого директора в світову науку, мало в ноги не кланявся ...* (Валентин Тарнавський); *Про нового начальника Либнюка або про Про нового начальника Либнюка або про запуск нової підшипникової моделі міг розповідати годинами, а про вечірні дивацтва – ані пари ...* (Артем Чех); *Найкраще було б імітувати запуск нами нової «лінії», тобто серії людей, створених з нового матеріалу* (Олексій Волков); *Одначе, коли в управлінні стали шукати охочого поїхати на пуск Кам'янської зрошувальної системи, Шульга зголосився найпершим, без вагань і сумнівів* (Павло Загребельний).

4. Действие по знач. глагола **ввести – вводити 7а. Введение всеобщего среднего образования. ВВЕДЕННЯ (УВЕДЕННЯ), ЗАПРОВАДЖЕННЯ**, с.р. *В ті благословенні часи вся країна одчайдушно опиралась введенню на своїй території рятівної полігамії чи хоча б легалізації мормонських сект, а загроза смертоносних венеричних хвороб примушувала багатьох задумуватись над сенсом буття і звужувати сектори пошуків* (Юрій Перетятко); *І все це є нічим іншим, як приготуван-*

нями відповідних структур до повсюдного запровадження військового стану! (Юрій Андрухович).

5. Действие по знач. сочетания **ввести – вводит в силу**. *Ввести в силу новые правила. ЗАПРОВАДЖЕННЯ, НАДАННЯ ЧИННОСТІ*, с.р. Скасування прямих виборів і запровадження виборів у два тури зводило до нуля вплив суспільства на владу («Українська правда»); Були у Павла Тичини неприємності й через небажання ставити свій підпис для надання чинності оновленому українському правопису («Українська літературна газета»).

6. Действие по знач. сочетания **ввести – вводит в обращение**. *Введение в обращение новых купюр. ЗАПУСК*, м.р. Теоретично в цьому контексті певні зрушення можуть відбутися після запуску казначейських векселів («Дзеркало тижня»).

7. ‘Вступительная, вводная часть какого-л. сочинения; вступление’; ‘вступительный раздел или учебный курс, излагающий предварительные сведения и основные понятия какой-л. науки’. *Написать введение к книге. Диссертация состоит из введения, трёх глав и заключения. Введение в философию. Введение в языкознание. ВСТУП*, м.р. Новиченко ілюструє етичні погляди Шевченка, звертаючись до його "Журналу", віршів "Царі", "Муза", або *вступу* до "Гайдамаків" (Літературознавство: Наукові тексти); Дисертація складається зі *вступу*, трьох розділів, висновків, списків джерел та використаної фахової літератури (Лінгвістика: Наукові тексти); З перших рядків свого "*Вступу до психології*" Вундг зауважив, що метроном як інструмент корисний не тільки під час навчання гри й співам; він є також найпростішим психологічним апаратом (Психологія: Наукові тексти).

КРЕПКИЙ, прил.

1. ‘Такой, который трудно сломать, разбить, порвать и т.п.’ *Крепкий орех. Крепкая ткань. Крепкая верёвка. Лёд ещё крепок. МЦНІЙ*, разг. реже *КРІПКІЙ*. *На кригах лиману, таких міцних, що й вершник з конем не провалюється, розгортається торг.* (Олесь Гончар); *тут, на дитинці, стояло кілька міцних великих хиж, між якими блукали такі само бородані, як оті коло воріт* (Павло Загребельний); *Гостре твоє лезо, а топориче кріпке* (Роман Федорів).

2. ‘Целый, не рваный, не изношенный (об обуви, одежде)’. *Крепкая рубаха. Ботинки ещё крепкие. ЦІЛИЙ, НЕ ЗНОШЕНИЙ*, разг. реже *КРІПКІЙ*. *Через кілька днів касир приніс мені старі, але зовсім цілі черевки на гумовій подошві* (Леонід Смілянський); *Запитайте себе, навіщо ви відкладаєте на полицю якісну не зношену річ минулого сезону* ("Дзеркало тижня": Публіцистика); *Тільки налатайте латку на правому [чоботі], вони ще кріпкі, мало ношені* (Євген Гуцало).

3. 'Не мягкий, не дряблый; твёрдый'. Крепкое тело. *Крепкие мышцы. Крепкие ноги. Крепкие зубы. Крепкий гриб.* **ТВЕРДІЙ, ЦУПКІЙ**, разг. реже **КРІПКІЙ**. *Пантелій дістав з-поміж двох дерев'яних дощок цупкий лист пергамену, скоромовкою прочитав* (Павло Загребельний); - *Він знов кинувся розкладати товар, діставав зброю, посуд, причандалля, хрестики з твердого, лискучого дерева, маленькі іконки на мотузочках і тонких верижках* (Павло Загребельний); *Запальний серцем, а руками, як коріння в'яза, кріпкий* (Василь Барка).

4. 'Здоровый, сильный, выносливый'. Крепкий организм. *Это был ещё крепкий старик.* **ВИТРИВАЛІЙ, ДУЖИЙ, СІЛЬНИЙ**, разг. реже **КРІПКІЙ**. *Бо Назон змінювався на очах, залога бачила його в ці дні відмолоділим та дужим, його тепер не страхало ніщо* (Олесь Гончар); *У них багато молодих, сильних мужчин, які не бояться смерті* (Ліна Костенко); *Один дід був ще кріпкий, хоч мав сімдесят літ; ще міг жити* (Василь Барка).

4а. 'Мощный, с хорошо очерченным мышечным рельефом'. Человек крепкого сложения. **КРЕМÉЗНИЙ, МІЦНОЇ СТАТУРИ**. *Припав до труби перископа невисокий, кремезний чоловік* (Микола Бажан); *В цей час двері професорської квартири відчинилися і на порозі став високий, міцної статури чоловік з наклейкою на лобі* (Всеволод Нестайко).

5. 'Сильный духовно; стойкий, непоколебимый'. Он человек крепкий, с железными нервами. *Крепкий в своих убеждениях. Крепкий характер.* **НЕПОХІТНИЙ, ТВЕРДІЙ, СТІЙКІЙ, НЕЗЛАМНИЙ, СИЛЬНОДУХИЙ**, разг. реже **КРІПКІЙ**. *Отож усі чотири боярини були достатньо багаті, поважні, пиховаті, вельможні, а ще: жорстокі, жадібні, геть одурілі від старощів, але непохитні в своєму намаганні керувати князем, усіма землями, загарбати мало не цілий світ* (Павло Загребельний); *Людина стійкої внутрішньої злагоди, Ганна Остапівна й на Марисю впливає заспокійливо, не раз у часи сумнівів вона підтримувала молоду вчительку своєю увагою й материнською добротою* (Олесь Гончар); *Тяжкі обставини зміцнили мій норов, зробили кріпким те, що було розслаблене, твердим те, що було розм'ягчене, і цілком змінили все моє життя* (Павло Загребельний).

6. 'Отличающийся большими средствами, достатком; зажиточный'. *Крепкий хозяин. Крепкое хозяйство. Крепкий совхоз.* **ЗАМОЖНИЙ**. *Помикався по степах, а потім найнявся разом із малюком до заможних козаків-хуторян* (Дмитро Білий); *Маєток Порецького досить впорядкований і справляє добре враження заможного господарства* (Дмитро Білий).

7. 'Прочный, надёжный, неизменный'. *Крепкая дисциплина. Крепкая любовь. Крепкая семья. Крепкие знания. Моё слово крепкое.* **МІЦНИЙ, ТВЕРДІЙ, НАДІЙНИЙ**, разг. реже **КРІПКІЙ**. *Стало немилим і своє подвір'я, і парубочі гулянки, і друзі, і погожа осінь, яку любив міцною*

любов'ю, більше, ніж саму весну (Михайло Стельмах); Так само і в житті – щоб бути хорошим спеціалістом у будь-якій професії, необхідно мати **міцні** знання і вміння (Газета «Гуцульський край»); Саме в ситуації здорової конкуренції школа зможе зрозуміти свої завдання і повернутися обличчям до учня, даючи йому не тільки **надійні** знання, а й можливість проявити свою допитливість, ефективно використовуючи прекрасний час дитинства («Дзеркало Тижня»); Але заприсягаюся всім, що є дорогим мому серцю, всім, що є святим для мене, **твердим** словом лицаря і шляхтича: єдино маю на меті, віддавшись долею в руку Господню, мати захист від ворогів моїх (Улас Самчук); А воїну треба напитися зараз **кріпкої** ненависті до ворога та презирства до смерті (Олександр Довженко); Слово в мене батьківське, **кріпке**, сама знаєш (Марко Вовчок).

8. 'Достигающий большой силы воздействия, степени проявления, концентрации'. **Крепкий** чай, кофе. **Крепкий** удар. **Крепкое** рукопожатие. **Крепкие** духи (стойкие). **Крепкий** запах (резкий, терпкий). **Крепкий** сон (глубокий). **Крепкий** мороз. **Крепкое** слово, выражение (бранное слово, ругательство). **МІЦНІЙ**, разг. реже **КРІПКІЙ**. Меню буде тільки з морської живності, вино тільки сухе, місцеве, і ніяких **міцних** напоїв (Олесь Гончар); Трамп відомий своїм **міцним** рукостисканням і незвичайною, силовою манерою його виконання, і президент Франції явно готувався до цієї зустрічі (Інтернет: Публіцистика); Уголос Надія принципово не лялася, подумки ж інколи дозволяла собі вжити **міцне** слівце (Василь Слапчук); Рука Рескі мимоволі потягнулася до кишеньки у розшитому золотом камзолі, де ховався крихітний флакончик з **міцними** парфумами (Володимир Єшкілев); А вже слаква осіння почалася, студорга **кріпка**, наче й не холод ще, а мокротеча (Володимир Дрозд).

♦ **Задним умом крепок.** О запоздалой реакции на события. **Мудрий** (русин) по шкоді; пізно до розуму дійшов. – Але ж ми **мудрі по шкоді** (Ростислав Самбук); Я тоді тільки гмукнув само-вдоволено, як останній бевзь, – а ревнувати почав уже згодом, на відкати: як казала бабця Ліна, **мудрий русин по шкоді** (Оксана Забужко).

КРЕПОСТЬ І, суц., ж.р.

1. суц. к **крепкий** 1, 7-8. **Запас крепости.** **Крепость** характера. **Крепость** напитка. **МІЦНІСТЬ**, ж.р. Під грушею днями з'явилась обнова: лавка дебела, ще не фарбована, з надійним запасом **міцності**, щоб можна було посидіти одинцем чи в товаристві з кимось (Олесь Гончар); Інші ж виходили живими з самих глибин пекла й, оглядаючись з наївним подивом на смертну свою путь, вражали нечуваною силою й **міцністю** своїх натур (Олександр Довженко); Мається на увазі, що, сидячи разом з дорослими за столом, юнак може дозволити собі випити лише 100 грамів горілки

міцністю до 45 градусів або склянку (200 г) кріпленого вина (Василь Рубан).

2. суц. к **крепкий** 3. *Определить крепость изделия. ТВЕРДІСТЬ, ж.р. Золоті шати, розкіш і окостеніння ідолів, засохлі на сонці глиняні ідоли набувають камінної твердості; їх можна хіба що розбити, зігнути ж, схилити – ніколи й нікому! (Павло Загребельний).*

3. суц. к **крепкий** 4. *Проверка на крепость. ВИТРИВА́ЛІСТЬ, ж.р. Його бурхливий життєвий досвід доводив, якщо чогось наполегливо добиватися, то рано чи пізно фортуна, перевіривши тебе на витривалість, почне підігравати (Дмитро Білий).*

КРЕ́ПОСТЬ II, суц., ж.р.

‘Укреплённый пункт, подготовленный к круговой обороне и длительной борьбе в условиях осады’. *Средневековая крепость. Петропавловская крепость. Старинные крепости. Оборона крепости. Сдать крепость врагу. Комендант крепости. Защищать крепость. Непрístupная крепость. ФОРТÉЦЯ, ТВЕРДІ́НЯ, заст. КРІ́ПОСТЬ. Двадцять чи й більше віків фортеці, тисячоліття минули відтоді, як уперше прийшли до цих берегів озброєні кораблі під вітрилами римлян (Олесь Гончар); Хутір у нього був великий, влаштований як неприступна фортеця, обнесений надійним сторчаком з окутими залізом воротами, хата була велика і простора, складена із товстих дубових стін, в яких господар вирубав невеличкі віконця (Дмитро Білий); Імператор пішов далі, беручи по дорозі одну за другою твердині і руйнуючи їх (Павло Загребельний); Троянці, в кріпості заперились, Енея ждали вороття (Іван Котляревський).*

КРЕ́ПОСТЬ III, суц., ж.р.

Прост., устар. ‘В России до 1861 г.: крепостная зависимость, крепостное право’. Поступить в крепость. Освободиться от крепости. КРІ́ПЦТВО, с.р. Проте старим запорожцям і тим, що мали вже сім'ю, не так-то легко було втікати й вони разом із дітьми таки й опинилися в кріпацтві (Адріан Кащенко).

а. Документ о купле и продаже недвижимого имущества. *Крепость на имение. Купчая крепость. КУ́ПЧА, КУ́ПЧА КРІ́ПОСТЬ, ж.р., КУ́ПЧИЙ ЛИСТ, ч.р. А як з запродажною та купчою? – Запродажну і купчу беру на себе... (Улас Самчук); Але гукали статечні дядьки, що нарізане задурно потім хтось таки відбере, а от коли купчу закласти, тоді вже комар носа не підточить, – і Оксентій признавав, що це слушно, бо ж сьогодні ти візьмеш у пана, а завтра хтось візьме твоє, а куповане – то вже зась! (Юрій Смолич); Ми вирішили, що я завезу їх туди, залишу їх там, – присутності їх при складанні купчої кріпості не треба було, – Франц матиме доручення від графині, ми виправимо всі папери і надвечір, коли зсутеніє, вони виїдуть з Гончаренком з міста (Людмила Старицька-Черняхівська).*

ПРОТЄЧЬ, СВ / ПРОТЕКАТЬ І (ТЕЧЬ), НСВ.

1. ‘Проникнуть, просочиться сквозь что-л., куда-л. (о жидкости)’. Вода **протекла** в лодку. Масло **протекло** в тормозные барабаны. **ПРОТЕКТІ́, СВ / ПРОТІКА́ТИ, ТЕКТІ́, НСВ.** Оскільки знизу вона [вода] з'явитися не могла, то найімовірніше, **протекла** зі стелі, зачепивши дроти тієї лампи (Микита Кіляров); А плащ стовбурчився на ньому, як халабуда, а в петлі, за комір **протікала** вода, і холодні дзюрки лоскотали дрімотливе тіло (Віктор Близнець); Мов крізь сито, крізь стелю вода **протікала** (Леся Українка); У моєму тісному, низькому, старосвітському котеджі не було вікон, сипались стіни, **текло** зі стелі, провалювались помости, пахло гниллю, цвіллю, щурами, затинаясь убиральня, гасла електрика (Улас Самчук).

2. ‘Перестать удерживать, задерживать воду или другую жидкость, стать проницаемым для неё’. Крыша **протекла**. Шалаши **протёк** во многих местах. Сапоги **протекли**. **ПРОТЕКТІ́, СВ / ПРОТІКА́ТИ, ТЕКТІ́, НСВ.** Вітя не раз ходив з бабусею Світланою на горище – і вішати білизну, і підставляти миски й каструлі, коли якомсь восени **протік** дах і на стелі у коридорі з'явилися мокрі плями (Всеволод Нестайко); Брала для цього старі, спрацьовані скати, розрізали їх навпіл по колу, і з одного ската виходило по дві круглі, оригінальної форми посудини, а коли яка **протікала**, то її тут, на ходу, й вулканізували (Олесь Гончар); Втім, кран справді **тече**, і я давно мав би викликати сантехніка (Ліна Костенко).

3. ‘Пройти, миновать (о времени, событиях)’. **Протекли** годы. День **протёк** незаметно. Места, где **протекло** моє дитство. Быстро и весело **протекло** лето. **ПРОТЕКТІ́, (ПРО)МИНУ́ТИ, ПРОЙТІ́, СПЛІ́НУТИ, СВ / ПРОТІКА́ТИ, ТЕКТІ́, (ПРО)МИНА́ТИ, ПРОХО́ДИТИ / СПЛИВА́ТИ, НСВ.** Кілька хвилин, які **протекли** серед цікавого очікування, здавалися вічністю (Осип Турянський); Не жаль мені життя, ні світа, Не жаль, що марно краці літа У горю й праці **протекли** (Іван Франко); Тобто ніч між Варною і Стамбулом **проминула** якомсь так, що коли вранці нас, відверто дезорієнтованих, виводили на берег, то мені здавалося, ніби насправді нас виводять на страту, і це ще не був би найгірший варіант (Юрій Андрухович); Отак субота в нас і **пройде** (Павло Загребельний); В легкій жартівливій бесіді непомітно **сплинув** час (Олесь Гончар); Не знаю, скільки я стояла отак ні в тих ні в сих, адже й час **протікав** там зовсім інакший, не цей, та от побачила врешті, як із драглистої сутіні виокремився людський силует і поволі рушив до мене (Василь Шкляр); Для матеріальних об'єктів (у тому числі й живих) час **тече** з минулого в майбутнє, для подій же – з майбутнього в минуле (Віктор Савченко); Я знав, що життя тепер паскудне, але все-таки думав, що воно **тече** й змінюється, і раптом побачив, що ні – це суцільне болото

без просвітку й звуку (Василь Шкляр); *Отак і проминають тут день за днем у муравлиних турботах* (Юрій Винничук); *Сумно минали для неї ті дні короткі осінні, важко проходили ночі довгі – зимні* (Панас Мирний); *Останчик дожидає чарівну лінгвістку, проходить десять, п'ятнадцять хвилин* (Степан Процюк); *Скільки він тинявся отак самотиною, Іванько не знав, бо час для нього спливав не так, як для інших людей* (Василь Шкляр).

ПРОТЕКА́ТЬ II, ТЕЧЬ, НСВ.

1. 'Проходить своїм теченням где-л., течь по какому-л. пространству'. *Река протекать через весь город. Внизу протекал ручей.* ПРОТІКА́ТИ, ТЕКТІ́, НСВ. *Коло самого Канева Дніпро протікає двома рукавами, якраз так, як коло Києва* (Іван Нечуй-Левицький); *Гнилий Тікич протікав попід лісом, Гнилим його назвали ще тоді, як затхнула у річці вода від татарської крові, тож я відразу змикитив, куди хилять братчики Момоти* (Василь Шкляр); – *Ця вода тече під землею з вершин Арагацу* (Василь Шкляр); *Я дивлюся на мапу Праги й мимохідь зауважую, що Влтава тече з півдня на північ* (Юрій Андрухович).

2. 'Происходит, совершаются'. *Болезнь протекать легко. Явления, протекающие в атмосфере. Рыбалка протекала вяло.* ПРОХО́ДИТИ, ВІДБУВА́ТИСЯ, (про хворобу) МА́ТИ ПЕРЕ́БІГ, НСВ / ПРОЙТІ́, ВІДБУ́ТИСЯ, СВ. *Радіостанція «Каймана» служила для зв'язку між підводним човном та суходолом, і тому там проходила основна діяльність цього помічника капітана (Микола Трублаїні); Утім основне враження від цієї кампанії: вона відбувається доволі мляво, оскільки виборці значною мірою розчаровані в більшості провідних партій, натомість на появу нових загальноукраїнських політсил розраховувати годі («Львівська Газета»); І тут новою прикрістю противників Черновецького стало рішення Конституційного Суду, згідно з яким наступні вибори мера і Київради відбудуться не раніше 2012 року («Українська правда»).*

ПРОТЕКА́НИЕ I, сущ., с.р.

Действие по знач. глагола протекать I (1-2). *Протекание воды в трюм. Протекание крыши.* ПРОТІКА́ННЯ, с.р. *При протіканні води в зворотному напрямку діаметр труби зменшується («День»); Після негоди найбільше звернень у Львові зафіксовано щодо протікання дахів, ринв та затоплення дворів територій (Інтернет: Публіцистика).*

ПРОТЕКА́НИЕ II, сущ., с.р.

Действие по знач. глагола протекать II(2). ПЕРЕ́БІГ, ХІД, м.р. *Була битва на Ніжатиній ниві коло Чернігова, і там загинув Борис Вячеславович, але загинув несподівано й Ізяслав, бо ніколи не може ніхто визначити наперед перебігу й кінця бодай щонайменшої битви* (Павло Загребельний); *Медицина психологія (патопсихологія, психотерапія, психогігієна) вивчає психологічні аспекти діяльності лікаря і поведінки хворого на різних етапах перебігу патологічного процесу* (Психологія: Наукові тексти); *Наприк-*

лад, головними дійовими особами на естонському традиційному весіллі вважалися не наречені, навіть не їхні батьки, а весільний батько та весільна мати, на яких і лежав тягар керівництва загальним **ходом** подій (Психологія: Наукові тексти); Ці температури збігаються з нормальним **ходом** процесів обміну білкових речовин (Екологія: наукові Тексти).

ПРОТЕКАЮЩИЙ.

1. Прич. действ. наст. вр. и прил. по знач. глагола **протекать I (1-2)**. Вода, *протекающая* в лодку. *Протекающая* крыша. **ЯКИЙ (ЩО) ТЕЧЕ́, ПРОТІКАЄ**. Коли нарешті Дворжак скинув Кабачека зі спини у польовому лазареті, на його шинелі, іззаду, лишилася велика червона пляма, як на стелі, **що протікає** у сильний дощ (Юрій Щербак).

2. Прич. действ. наст. вр. по знач. глагола **протекать I (3)**. Жизнь, *протекающая* даром. **ЯКИЙ (ЩО) ТЕЧЕ́, МИНАЄ, ПРОХОДИТЬ, ПЛІЙНЕ**. Відкриті йому, валяємось на камінні, тонемо в морі якогось другого, ірреального життя, **що** кволо **тече** хаотичною сумішшю спогадів, Міражів, галюцинацій ... (Олесь Гончар); Нині трапляється читати досить точні коментарі з приводу мобілізації, **що проходить** у країні («Дзеркало тижня»).

3. прич. действ. наст. вр. по знач. глагола **протекать II(1)**. Речка, *протекающая* в городе. **ЯКИЙ (ЩО) ПРОТІКАЄ, ТЕЧЕ́**. – Снилось мені, людоньки, **що** річка наша, **що** ото **тече** на Лебедину, чисто висохла, а на дні пісочок, та такий білий-білий ... – оповідала Параска Середа (Улас Самчук); Насамперед, мене дуже цікавило, звідки Ван Лун міг довідатися про річку, **яка протікає** поруч з нашим міжгір'ям, про завал із скель, **що** перетинав шлях річці, про море, в яке впадає річка, – одним словом, як він міг накреслити свою карту? (Володимир Владко).

4. прич. действ. наст. вр. по знач. глагола **протекать II(2)** и произв. прил. Животные с летально *протекающей* инфекцией. Тяжело *протекающее* заболевание. **ЯКИЙ (ЩО) МАЄ ПЕРЕБІГ, З ПЕРЕБІГОМ, З ХОДОМ**. Інакше вони займуть ліжка, які знадобляться для пацієнтів із важким **перебігом** захворювання, а ліжок не буде ("Дзеркало тижня": Публіцистика); Під природовідповідністю він розумів здійснення виховання відповідно з природним **ходом** розвитку дитини, враховуючи її вікові та психологічні особливості (Педагогіка: Наукові тексти).